

Civilutskottets betänkande

1979/80:20

med anledning av propositionen 1979/80:100 i vad avser anslag till räddningstjänst m. m., jämte motioner

1 Propositionen

Regeringen har i propositionen 1979/80:100 bilaga 18 (kommundepartementet) under punkterna D 1–D 4 (s. 101–106) föreslagit riksdagen att under femtonde huvudtiteln för budgetåret 1980/81 anvisa

1. till Statens brandnämnd ett förslagsanslag av 11 523 000 kr.,
2. till Beredskap för oljebekämpning till havs m. m. ett förslagsanslag av 12 215 000 kr.,
3. till Ersättning för verksamhet vid räddningstjänst m. m. ett förslagsanslag av 5 155 000 kr.,
4. till Bidrag till kostnader för kommunal beredskap ett reservationsanslag av 931 000 kr.

2 Motionerna

Utskottet har i detta sammanhang behandlat motionerna 1979/80:

749 av Hans Gustafsson m. fl. (s) vari, såvitt nu är i fråga, hemställs att riksdagen hos regeringen begär att initiativ snarast tas i syfte

1. att garantera en fortsatt hög kvalitet på flygräddningen genom en bibehållen uppdelad organisation för räddningshelikoptrar, varvid beaktas de synpunkter som framförts från den berörda personalen.

750 av Bengt Gustavsson m. fl. (s) vari hemställs att riksdagen hos regeringen begär att åt räddningstjänstkommittén uppdras att utreda och lämna förslag på hur civil räddningstjänst skall kunna samordnas med försvaret.

755 av Göthe Knutson m. fl. (m) vari hemställs att riksdagen i skrivelse till regeringen anholder om en snabbutredning beträffande larmberedskapen och dess organisation, räddningstjänsten samt polisens instruktioner och rutiner vid olyckor av olika slag.

757 av Sten-Ove Sundström m. fl. (s) vari föreslås att riksdagen hos regeringen begär att skyndsamma åtgärder vidtas för en tillfredsställande dygnsberedskap med räddningshelikopter i Söderhamn och Luleå.

3 Tidigare behandling

3.1 Samhällets räddningstjänst

Bestämmelser om räddningstjänst finns i brandlagen (1974:80, ändrad senast 1979:404) (BrL). Med räddningstjänst föreslås enligt lagen verksamhet som vid brand, oljeutflöde, ras, översvämning eller annat nödläge syftar till att avvärja eller begränsa skada på människor eller egendom eller i miljön. Varje kommun har enligt lagen att svara för räddningstjänst och för förebyggande åtgärder mot brand i kommunen. För dessa uppgifter skall kommunen hålla ett brandförsvar som tillfredsställer skäliga anspråk på effektivitet. Kommunen kan av länsstyrelsen helt eller delvis befrias från skyldigheten att hålla brandkår om kommunen träffat avtal om hjälp från kommunal brandkår i annan kommun. Vid nödläge som fordrar så omfattande räddningsåtgärder att ett särskilt ledningsorgan krävs för samordning av räddningstjänsten eller för samordning av räddningstjänsten med annan verksamhet skall länsstyrelsen överta ledningen och förordna särskild befälhavare för räddningstjänsten på olycksplatsen (12 §, 1 st BrL). Länsstyrelsen kan då bl. a. förordna att också kommunal brandstyrka i kommun inom länet där räddningsåtgärd ej behöver vidtas skall delta i räddningstjänsten. Regeringen har genom bestämmelser i BrL bemyndigats att meddela ytterligare föreskrifter angående tillämpning av lagen. I den av regeringen utfärdade brandstadgan (SFS 1962:911, omtryckt 1974:81, ändrad senast 1977:925) och i de kommunala brandordningarna ges dessa närmare föreskrifter. Bl. a. anges i brandstadgan (24 §) att länsstyrelsen skall tillse att brandförsvaret inom länet är tillfredsställande ordnat och svara för den särskilda planläggning som behövs för räddningstjänsten vid nödlägen som avses i 12 § BrL.

BrL är inte tillämplig på åtgärder som avses i lagen (1960:331) om skyddsåtgärder vid olyckor i atomanläggningar. Enligt denna lag skall länsstyrelsen sörja för att erforderliga åtgärder påkallas för att skydda allmänheten från radioaktiva ämnen. Sälunda skall länsstyrelsen upprätta en organisationsplan för att skydda allmänheten mot radioaktiva ämnen från atomanläggning.

BrL är heller inte tillämplig på sjöräddning och fjällräddning. Central huvudman för fjällräddningen är rikspolisstyrelsen medan länsstyrelserna i fjällänen är regionala huvudmän och polisstyrelserna i polisdistrikten lokala huvudmän.

För sjöräddningen är sjöfartsverket samordnande myndighet. Genom särskilt avtal medverkar sjöräddningssällskapet, tullverkets kustbevakning, polisen, försvarsmakten och televerkets kustradiostationer i sjöräddningsarbetet.

Olje- och kemikaliebekämpningen till sjöss handhas av tullverkets kustbevakning.

3.2 Utredningar om inträffade olyckshändelser m. m.

På skilda sätt söker samhället genom undersökningar av inträffade händelser tillgodogöra sig erfarenheter i det olycksförebyggande arbetet. Utredning av olyckor sker på olika sätt beroende på typ av olycka. Sålunda har statens haverikommission – som är en permanent fristående myndighet – i uppgift att utreda allvarliga civila och militära flyghaverier samt även tillbud till sådana olyckor. Omständigheterna kring svårare olyckor inom sjöfarten granskas genom sjöförklaring. Regeringen kan enligt sjölagen (314 §) förordna att händelsen och dess orsaker skall utredas av en särskild undersökningskommission, sjöfartens haverikommission. Sjöförklaring behöver då inte ske. Kommissionen, som alltså inte är permanent, har att utreda i sjölagen (301 §) närmare angivna händelser. Orsakerna till bränder utreds av polisen i nära samarbete med brandmyndigheterna. Polisen har även att samverka med samhällets räddningsorgan bl. a. för att planera och delta i räddningstjänst. Brandutredningar i direkt förebyggande syfte görs ibland även av Svenska brandförsvarsföreningen. Yrkesinspektionen utreder ofta olyckor i arbetslivet som drabbar de anställda. Olyckor i den egna verksamheten utreds t. ex. av statens järnvägar beträffande tågolyckor och av militära myndigheter när olyckor inträffar vid militära övningar.

I ett delbetänkande av räddningstjänstkommittén Undersökning av allvarliga olyckshändelser (Ds Kn 1980:1) föreslås en statlig kommission för andra typer av allvarliga olyckor än luftfarts- och sjöolyckor. Kommissionen föreslås få i uppgift att undersöka olika typer av allvarliga olyckor såsom t. ex. bränder, explosioner, ras, översvämningar, trafikolyckor och utflöden av skadliga ämnen, t. ex. olja och kemikalier. Räddningstjänstkommitténs delbetänkande remissbehandlas f. n.

Riksdagen beslöt år 1979 att hos regeringen begära en utredning om huvudmannaskapet av samhällets räddningstjänst. Utredningsuppdraget har anförtratts den ovannämnda räddningstjänstkommittén. Enligt sina direktiv bör kommittén förutsättningslöst utreda frågan om huvudmannaskapet för en räddningstjänst med nuvarande och möjliga nya uppgifter. Utredningsarbetet bör så långt möjligt samordnas med 1978 års försvarskommittés arbete.

Som framgått ovan kan regeringen förordna att vissa händelser som angivits i sjölagen granskas av sjöfartens haverikommission. Regeringen har sålunda beslutat att en undersökningskommission skulle utreda på begäran av Almöbron den 18 januari 1980. Kommissionen har den 15 februari överlämnat en preliminär rapport till regeringen. Kommissionen, som är medveten om att samhällets räddningstjänst utreds, anser det dock i en rekommendation angeläget att berörda myndigheter gemensamt skyndsamt ser över rutinerna så att samhällets samtliga räddningsresurser snabbt kan utnyttjas, särskilt beträffande samverkan mellan sjöräddning och annan räddningstjänst. En slutrapport i ärendet skall redovisas för regeringen före

den 1 maj 1980. Regeringen har den 21 februari 1980 – med anledning av rapporten – uppdragit åt statens brandnämnd att i samarbete med berörda myndigheter och Svenska kommunförbundet skyndsamt se över rutinerna för alarmering av samhällets räddningsorgan vid olyckshändelser som kräver samverkan mellan sjöräddning och annan räddningstjänst. Resultat av översynen skall redovisas för regeringen före den 1 maj 1980.

Även polisens uppgift i räddningsverksamheten har berörts ovan. Rikspolisstyrelsen har i föreskrifter och anvisningar för polisväsendet givit ut regler för planering av räddningsberedskapen i polisdistriktet. Av anvisningarna framgår bl. a. polisens ansvar och planering beträffande räddningstjänst enligt brandlagen. Vidare anges i anvisningarna att planerna bör innehålla åtgärdskalendrar som i princip kan användas vid alla slags nödlägen. Bl. a. bör speciella åtgärdskalendrar upprättas för vägtrafikolyckor, flyghaveri, sjöolyckor, gas- och/eller explosionsolyckor (farligt gods).

Riksdagen beslöt år 1972 (prop. 1972:129, TU 1972:20) bemyndiga Kungl. Maj:t att godkänna ett avtal om bildandet av ett alarmeringsbolag samt att fastställa omfattningen och utformningen av SOS-tjänsten. Med anledning av bemyndigandet träffades ett avtal mellan televerket, Svenska kommunförbundet och Landstingsförbundet om bildandet av ett sådant bolag – SOS Alarmering AB. Bolaget har till uppgift att genom samordning av samhällets alarmeringsfunktioner i regionala alarmeringscentraler möjliggöra snabba och effektiva hjälpinsatser. 20 regionala larmcentraler kommer att finnas när nätet är fullt utbyggt, något som beräknas ske år 1982 då den för Göteborgs och Bohus län samt Älvsborgs län gemensamma centralen avses tas i drift.

Kungl. Maj:t har den 15 december 1972 fastställt rätten att utnyttja telefonnummer 90 000 (= SOS-tjänsten) och beslutat att SOS-tjänsten skall överföras till alarmeringsbolagets regionala centraler i takt med att dessa inrättas.

3.3 Helikoptrar för räddningstjänst m. m.

I betänkandet Sjukvården i krig (SOU 1978:83) som överlämnades till dåvarande statsrådet Lindahl den 13 december 1978 behandlas i bilaga (s. 163–176) sjuktransporter med helikopter. Remisstiden på betänkandet utgick den 17 april 1979. Av bilagan, till vilken utredningen inte tagit ställning, framgår följande.

Helikoptrar används i viss utsträckning för sjuktransporter i fred. Transporterna genomförs huvudsakligen av vissa privata företag, av försvarsmakten och av polisen. Inga helikoptrar används dock enbart eller ens till övervägande del för sjuktransport. Totalt fanns i Sverige i oktober 1977 188 helikoptrar varav 102 var civila. Av de civila ägs 8 av staten varav rikspolisstyrelsen (RPS) har 6. En typ, Bell 206, som oftast används för ambulans- och räddningstjänst, fanns i 28 exemplar i landet. Sjuktransport-

kapaciteten för denna typ är 2 bärar och 1 vårdare. RPS svarar för den med statsmedel finansierade ambulans- och räddningsflygtjänsten. Budgetåret 1976/77 utfördes 237 ambulansflygningar genom rikspolisstyrelsens och privata företags försorg, varav 72 flygningar i rikspolisstyrelsens regi. Kalenderåret 1976 genomfördes 53 sjuktransportuppdrag med militärhelikoptrar. Den totala befintliga helikoptertillgången omfattar en sjuktransportkapacitet av 519 bärar varav försvarsmakten svarar för 411.

Kommittén föreslår en ettårig försöksverksamhet med ambulanshelikopter i fred. Försöket bör administreras av rikspolisstyrelsen. För den direkta ledningen av projektet bör en arbetsgrupp tillkallas.

Enligt ett riksdagsbeslut år 1972 skall RPS fr. o. m. den 1 juli 1972 för ambulans- och räddningsflygtjänst i Stockholms-, Göteborgs- och Västerbiksområdena – inom det senare området endast under vintern.

RPS har helikoptrar baserade i Stockholm, Göteborg, Malmö, Jönköping och Boden. Dessutom har RPS träffat avtal med civila flygföretag om ambulans- och räddningstjänst året runt med helikoptrar baserade i Gällivare och Östersund samt avtal beträffande sådan tjänst under del av året med helikoptrar baserade i Umeå, Storuman och Sälen.

I Söderhamn, Luleå och Boden finns helikoptrar disponibla på dagtid. Dessa tillhör försvarsmakten.

Viss försöksverksamhet med ambulanshelikoptrar i landstingskommunernas regi har genomförts i skilda delar av landet bl. a. under åren 1977–1979.

Riksdagen behandlade 1978 (CU 1977/78:17) och 1979 (CU 1978/79:18) motioner i vilka togs upp frågan om helikoptrar för räddningstjänst och ambulanstransporter. Efter att ha redogjort för förslaget i betänkandet Sjukvården i krig (SOU 1973:83) i vilket även sjuktransporter med helikopter behandlades och för genomförd och planerad försöksverksamhet med helikoptrar för ambulansverksamhet och annan räddningstjänst anförde civilutskottet år 1979 att pågående överväganden i frågan borde avvaktas. Utskottet förutsatte även att regeringen i lämpligt sammanhang redovisade grunderna för det totala utnyttjandet av helikoptrar för räddningstjänst.

Regeringen har genom beslut den 20 december 1979 förordnat att betänkandet Sjukvården i krig såvitt avser sjuktransporter m. m. skall överlämnas till räddningstjänstkommittén.

4 Utskottet

4.1 Samhällets räddningstjänst

En utredning om samordning mellan civil och militär räddningstjänst begärs i motionen 1979/80:750 (s). Motionärerna hemställer att räddningstjänstkommittén ges i uppdrag att utreda och lämna förslag på hur en sådan samordning skulle kunna utformas.

Som framgått ovan har räddningstjänstkommittén enligt sina direktiv i uppdrag att förutsättningslöst utreda frågan om huvudmannaskapet för räddningstjänsten. Arbetet bör därvid innehålls- och tidsmässigt samordnas med 1978 års försvarskommitté. I detta sammanhang torde – enligt vad som framgår av direktiven till räddningstjänstkommittén – principiell ställning komma att tas till civilförsvarets framtida organisation. Enligt vad utskottet erfarit kommer dessutom räddningstjänstkommittén att utreda behovet av samordning mellan civil och militär räddningstjänst, varför motionen 1979/80:750 (s) får anses tillgodosedd.

4.2 Utredning om inträffade olyckor

Med utgångspunkt från brokatastrofen i Bohuslän den 18 januari då Almöbron påseglades och raserades begärs i motionen 1979/80:755 (m) en snabbutredning beträffande larmberedskapen och dess organisation, räddningstjänsten och polisens instruktioner vid olyckor av olika slag.

Ovan har redogjorts för lagstiftningen m. m. beträffande samhällets räddningstjänst och för den organisation som skapats för att undersöka olika typer av olyckor. Vidare har redogjorts för pågående utredningsarbete beträffande räddningstjänsten samt för samhällets organisation av larmberedskapen. Dessutom bör nämnas att bl. a. räddningstjänstkommittén ser över organisationen av samhällets räddningstjänst. Som framgår av redogörelsen har olika åtgärder vidtagits beträffande de frågor som behandlas i motionens yrkande.

Beträffande den i motionens motiv behandlade frågan om åtgärder med anledning av påseglingen av Almöbron bör erinras om att en av regeringen förordnad särskild undersökningskommission den 15 februari 1980 i en preliminär rapport rekommenderat att berörda myndigheter gemensamt redan nu skyndsamt ser över rutinerna så att samhällets samtliga räddningsresurser snabbt kan utnyttjas. Särskilt beträffande samverkan mellan sjöräddning och annan räddningstjänst.

Regeringen har den 21 februari 1980 beslutat uppdra åt statens brandnämnd att i samband med berörda myndigheter och Svenska kommunförbundet skyndsamt se över rutinerna för alarmering av samhällets räddningsorgan m. m. enligt kommissionens rekommendation. Resultatet av översynen skall före den 1 maj 1980 redovisas för regeringen.

En riksdagens begäran om en snabbutredning om larmberedskapen m. m. enligt förslaget i motionen 1979/80:755 (m) kan mot bakgrund av vidtagna åtgärder, pågående och föreslagna utredningar inte anses erforderlig. Utskottet förutsätter att de i motionen upptagna frågorna övervägs utan en riksdagens uttryckliga anhållan därom. Motionen avstyrks med hänvisning till det anförda.

4.3 Helikoptrar för räddningstjänst

I motionen 1979/80:757 (s) begärs att åtgärder skyndsamt vidtas för en tillfredsställande dygnberedskap med räddningshelikopter i Söderhamn och Luleå, medan i motionen 1979/80:749 (s) yrkandet 1 åtgärder begärs i syfte att garantera en fortsatt hög kvalitet på flygräddningen genom bibehållen uppdelad organisation för räddningshelikoptrarna.

Utskottet har åren 1978 och 1979 behandlat frågan om räddningshelikoptrar och därvid förutsatt att regeringen i lämpligt sammanhang redovisade grunderna för det totala utnyttjandet av helikoptrar för räddningstjänst. Sedermera har regeringen genom beslut den 20 december 1979 förordnat att betänkandet Sjukvården i krig (SOU 1978:83) såvitt avser sjuktransporter skulle överlämnas till räddningstjänstkommittén. I den till kommittén överlämnade delen av betänkandet behandlas bl. a. sjuktransporter med helikoptrar.

Vad i motionen 1979/80:749 (s), yrkandet 1, framförts om grunderna för och organisationen av flygräddningen får anses falla inom det uppdrag som givits räddningstjänstkommittén. Motionsyrkandet får därmed anses i inte ringa grad tillgodosett.

Även vad i motionen 1979/80:757 (s) yrkats om räddningsorganisationen för helikopterverksamheten på vissa orter torde beaktas i räddningstjänstkommitténs arbete.

4.4 Övriga frågor

Vad i budgetpropositionen (prop. 1979/80:100 bil. 18, s. 101–106) anförts om medelsberäkning m. m. till räddningstjänst m. m. har inte givit utskottet anledning till erinran eller särskilt uttalande.

4.5 Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *utredning om samhällets räddningstjänst* att riksdagen avslår motion 1979/80:750,
2. beträffande *utredning om inträffade olyckor* att riksdagen avslår motion 1979/80:755,
3. beträffande *organisationen av flygräddningen m. m.* att riksdagen avslår motion 1979/80:749 yrkandet 1,
4. beträffande *beredskapen för vissa helikoptrar* att riksdagen avslår motion 1979/80:757,
5. beträffande *anslag till räddningstjänst m. m.* att riksdagen för budgetåret 1980/81 under femtonde huvudtiteln anvisar till a. *Statens brandnämnd* ett förslagsanslag av 11 523 000 kr.,

- b. *Beredskap för oljebekämpning till havs m. m.* ett förslagsanslag av 12 215 000 kr.,
- c. *Ersättning för verksamhet vid räddningstjänst m. m.* ett förslagsanslag av 5 155 000 kr.,
- d. *Bidrag till kostnader för kommunal beredskap* ett reservationsanslag av 931 000 kr.

Stockholm den 13 mars 1980

På civilutskottets vägnar

KJELL A. MATTSSON

Närvarande: Kjell A. Mattsson (c), Rolf Dahlberg (m), Oskar Lindkvist (s), Lars Henrikson (s), Knut Billing (m), Thure Jadestig (s), Maj-Lis Landberg (s), Bertil Danielsson (m), Birgitta Dahl (s), Sven Eric Åkerfeldt (c), Magnus Persson (s), Bertil Dahlén (fp), Per Olof Håkansson (s), Kerstin Andersson i Hjärtum (c) och Kerstin Ekman (fp).